

Nr 4

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motioner om rätt till beriktigande av uppgift i massmedia.

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna, nr 501 i första kammaren av herrar *Per Jacobsson* och *Boman* samt nr 605 i andra kammaren av fru *Gärde Widemar* och herr *Mundebo* hemställas, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av möjligheterna att införa bestämmelser om rätt till beriktigande för den, om vilken oriktig uppgift blivit lämnad i massmedia».

Beträffande motiveringen får utskottet, i den mån redogörelse för denna icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen i första kammaren.

Tidigare behandling. Rådande förhållanden

Pressen

Rätten att bemöta uttalanden i en tidning, den s. k. *genmälesrätten*, härör från fransk rätt. Den som nämnts eller utpekats i en tidning har i Frankrike rätt att få ett genmäle infört, vare sig genmälet innebär att felaktiga uppgifter beriktigas eller att värdeomdömen om honom eller hans verksamhet bemöts. Regler av liknande innebörd har införts i vissa andra europeiska länder, bland dem Finland.

Då man i vårt land har övervägt att införa en genmälesrätt i pressrätten, har man vanligen åsyftat endast en rätt att beriktiga felaktiga uppgifter, en *rätt till beriktigande*. Åtskilliga europeiska stater, bland dem Västtyskland, Danmark och Norge, har infört regler om en sådan rätt.

För utländsk rätt på området och för diskussionen i vårt land redogöres i en inom konstitutionsutskottets kansli utarbetad promemoria, fogad vid utskottets utlåtande nr 5 till 1963 års riksdag; här må hänvisas till denna promemoria. De skäl som i Sverige anförts mot en rätt till genmäle eller beriktigande torde kunna sammanfattas på följande sätt: Tryckfriheten innebär en rätt för envar att framställa åsikter och meddela underrättelser. Däri ligger ett korrektiv mot att åsikter eller upplysningar undanhålles allmänheten och mot osannfärdiga framställningar. Det är väl önskvärt att felaktiga uppgifter rättas. Så sker också i stor omfattning på grund av publicistisk sed. En med tvång genomförd rätt till beriktigande kan in-

bjuda till svårlösta tvister och motverka sitt ändamål. En möjlighet är att låta den som beröres av en uppgift ha avgörandet av vad som skall anses kräva beriktigande. Därmed vinner man emellertid inte att utgivaren ställer sig bakom beriktigandet. En annan möjlighet är att skyldighet att införa beriktigande skall föreligga endast då det är klarlagt att den publicerade uppgiften verkligen var felaktig. Prövningen därav måste rimligen anförtros åt domstol. En sådan procedur skulle bli utdragen. Därtill kommer att det knappast kan vara lämpligt att införa domstolsprövning av tryckta skrifers innehåll i andra fall än då det är fråga om tryckfrihetsbrott.

En argumentering efter dessa linjer fördes under förarbetena till 1949 års tryckfrihetsförordning. Den har senare återopats, då förslag om rätt till beriktigande framförts genom motioner (se konstitutionsutskottets utlåtanden 1962: 2 och 1963: 5). Därvid har understrukits vikten av att publicistisk sed om beriktigande upprätthålles och hänvisats till den verksamhet som den av pressens organisationer (Publicistklubben, Svenska journalistförbundet och Svenska tidningsutgivareföreningen) tillsatta Pressens opinionsnämnd utövar. Vägledande för nämndens verksamhet är de av Publicistklubben antagna publiceringsreglerna. En punkt i dessa lyder: »Giv plats åt befogade genmälen, helst likvärdig med den som beretts de påståenden det gäller.»

Under förarbetena till tryckfrihetsförordningen hänvisades i detta sammanhang också till föreskriften (1 kap. 4 § andra stycket) om att domstol vid bestämmande av påföljd för tryckfrihetsbrott skall beakta, om den brottsliga uppgiften rättats. På konstitutionsutskottets förslag infördes i tryckfrihetsförordningen en regel om rätt för den som ärekränkts genom yttrande i periodisk skrift att få domen införd i skriften (7 kap. 6 § andra stycket).

Radio och television

För radio och television (i det följande gemensamt benämnda radio) existerar inga särskilda ansvarighetsregler. Förövas ett brott genom en sändning, svarar för brottet de som enligt allmänna straffrättsliga regler har medverkat därtill. Inte heller finns några författningsbestämmelser om rätt till genmäle eller beriktigande. Sveriges Radio AB har fastställt interna publiceringsregler av i huvudsak samma innebörd som Publicistklubbens publiceringsregler; bl. a. ingår däri samma rekommendation om genmälen som i Publicistklubbens regler. Anmärkningar granskas av radionämnden, vars ledamöter, högst 24, utses av Kungl. Maj:t.

Efter uppdrag av chefen för justitiedepartementet avgav numera häradshövdingen Johan Björling år 1962 ett betänkande, »Radions juridiska ansvar», med förslag till lag angående ansvarigheten för rundradiosändningar m. m. (SOU 1962: 27). Reglerna om brottsliga yttranden, i förslaget be-

nämnda yttrandefrihetsbrott, utformades i nära anknytning till tryckfrihetsförordningens föreskrifter om tryckfrihetsbrott. I lagförslaget intogs också en motsvarighet till tryckfrihetsförordningens stadgande om att rättelse av brottslig uppgift skall beaktas vid bestämmande av påföljd av tryckfrihetsbrott. Förslaget innehöll i likhet med tryckfrihetsförordningen icke något stadgande om rätt till genmäle eller beriktigande. Programföretag (t. ex. Sveriges radio) skulle enligt ett stadgande i förslaget vara skyldigt att erlægga skadestånd för all skada på grund av innehållet i sändning, så snart någon enligt allmänna rättsregler var ansvarig för skadan, alltså även i fall då skadan uppkommit på annat sätt än genom ett yttrandefrihetsbrott.

Att regler om beriktigande avvisats för tryckfrihetsrättens del utgjorde enligt utredningsmannens mening icke någon avgörande invändning mot en dylik ordning för radion. Härvid hänvisade utredningsmannen främst till Sveriges radios monopolställning. Vidare framhöll han, att en radiosändning som regel når en större krets personer än en tidning. Mot lagregler om rätt till beriktigande talade däremot svårigheterna att i lagtext ange gränserna för denna rätt på sådant sätt, att bestämmelserna inte inbjöd till tvist och att rätten till beriktigande inte kunde missbrukas till förtäckt reklam för någon som påstår sig förfördelad. Utredningsmannen framhöll också, att erfarenheten inte gav stöd för att tvingande regler verkligen skulle behövas samt att en rätt till beriktigande skulle framtvunga ett tämligen komplicerat regelsystem. Föreskriften om att rättelse skulle beaktas vid bestämmande av påföljd för yttrandefrihetsbrott torde, anförde utredningsmannen, få verkan inte bara när den oriktiga uppgiften otvetydigt varit brottslig utan så snart oriktigheten varit föranledd av försummelse hos någon i sändningen medverkande. Utredningsmannen hänvisade slutligen till att, med den föreslagna regeln om skadeståndsansvar för programföretag, företaget skulle ha intresse av att genom beriktigande undvika eller begränsa skada av uppgift som kunde föranleda skadestånd.

Under remissbehandlingen av förslaget om radions juridiska ansvar uttalade sig endast ett fåtal av de hörda myndigheterna och organisationerna i fråga om rätt till beriktigande. Vissa av dem anslöt sig uttryckligen till utredningsmannens ståndpunkt. Ett par remissinstanser intog en mera kritisk ståndpunkt. Från företagarhåll gjordes gällande, att regler om beriktigande erfordrades särskilt för att förebygga ogrundade uppgifter, som, ehuru ej brottsliga, kunde lända annan till skada i hans näringsverksamhet.

I medlemsförslag till Nordiska rådet, avgivet i september 1962, yrkades en rekommendation till medlemsstaternas regeringar att undersöka möjligheterna för en likartad lagstiftning om radions juridiska ansvar. Förslaget tillstyrktes av rådets juridiska niomannakommitté. Kommittén ansåg önskvärt, att regler om rätt till beriktigande av oriktiga uppgifter infördes. Den omständigheten att den svenska pressrätten, i olikhet med

pressrätten i Danmark, Finland och Norge, icke innehöll regler om rätt till beriktigande kunde, anförde kommittén, icke — lika litet som eventuella skillnader i de övriga ländernas bestämmelser om beriktigande — medföra svårigheter för en likartad nordisk lagstiftning om beriktigande av oriktiga uttalanden i radio. Sedan även rådets juridiska utskott tillstyrkt medlemsförslaget, beslöt rådet vid sin session i Oslo år 1963 att rekommendera medlemsstaternas regeringar att undersöka möjligheterna att genomföra en i princip ensartad nordisk lagstiftning om radions juridiska ansvar.

De nordiska ländernas regeringar uppdrog åt en sakkunniggrupp med företrädare för Danmark, Finland, Norge och Sverige att företaga den av Nordiska rådet begärda undersökningen. Sakkunniggruppen ansåg förutsättningar saknas för gemensam nordisk lagstiftning på området men yttrade, att i varje enskilt land borde kunna införas bestämmelser om ansvar för radiosändningar enligt grundprinciper och riktlinjer, vilka i varje fall i huvudsak borde kunna vara av likartat innehåll. Angående frågan om beriktigande yttrade sakkunniggruppen:

När det gäller reglerna om beriktiganden och genmälen i radion är sakkunniggruppen av den uppfattningen att det föreliggande behovet svårligen kan tillgodoses med lagregler på det sätt som vissa nordiska länder gjort i fråga om pressen. Sakkunniggruppen föreslår, att det hemställs till de nordiska radioinstitutionerna att ägna detta spörsmål särskilt intresse och att genom underhandlingar försöka komma fram till sådana likartade regler om beriktiganden och genmälen, som på bästa möjliga sätt förenar de motstridande intressen vilka här gör sig gällande.

Sakkunniggruppens uttalande godtogs av de nordiska justitieministrarna och förelades därpå Nordiska rådet vid dess session i Stockholm år 1964. Uttalandet lades till handlingarna, och frågan ansågs därmed slutbehandlad för rådets vidkommande.

Chefen för justitiedepartementet har sedermera uppdragit åt Björling att verkställa ytterligare utredning av frågan om radions juridiska ansvar. I direktiven för den fortsatta utredningen (se 1965 års riksdagsberättelse I: Ju 64) yttras icke något om rätt till beriktigande.

Motionerna

Motionärerna redogör för vissa av de skäl som anförts, då statsmakterna tagit avstånd från tanken att i tryckfrihetsförordningen införa regler om rätt till beriktigande, och fortsätter därefter:

Hela frågeställningen har kommit i ett nytt läge genom det växande inflytande, som utövas av TV och radio, särskilt förstnämnda medium. TV skiljer sig på en punkt radikalt från pressen, i det TV i varje fall ännu så länge är ett monopolföretag. Lämnas det i TV ett felaktigt meddelande finns

icke annan möjlighet att få fram ett beriktigande, som når tillnärmelsevis samma krets, som sett och lyssnat till den felaktiga uppgiften, än via TV. Verkningarna av en oriktig uppgift i TV kan också på grund av detta mediums stora genomslagskraft bli långt mer förödande för den drabbade än en motsvarande uppgift intagen i pressen.

Motionärerna framhåller också, att det är straffritt att om en juridisk person lämna sådana uppgifter, som skulle ha föranlett ansvar för ärekränkning om de avsett enskild person. Då straffskydd icke står till buds, bör det, menar motionärerna, i varje fall finnas en lagstadgad möjlighet att korrigera sakligt oriktiga uppgifter, som, spridda i ett massmedium, kan ha orsakat betydande skada. En utredning är, anser motionärerna, motiverad främst av televisionens växande betydelse. Radion bör emellertid jämföras med televisionen. Om en utredning göres, bör även motsvarande förhållanden för pressens del övervägas på nytt.

Utskottet

En regel som präglar domstolars och andra myndigheters förfarande är, att ingen skall dömas ohörd. Att den som har blivit utsatt för klander själv skall få komma till tals anses även i andra sammanhang naturligt. Den svenska tryckfrihetsrätten har som grundläggande regel, att var och en som vill yttra en mening eller upplysa om ett förhållande kan göra detta genom att själv författa och låta trycka en skrift eller — vad som för flertalet medborgare är viktigare — genom att lämna ett bidrag eller meddelande för offentliggörande i tidning eller annan tryckt skrift. Eftersom pressen rymmer företrädare för skilda meningsriktningar torde den som har utsatts för ett angrepp i en tidning ha möjligheter att få ett beriktigande framfört till allmänheten. Redan härigenom uppkommer ett tryck på utgivaren av den tidning som innehållit angreppet att införa ett beriktigande i sin egen tidning. Det är också en allmänt erkänd sed inom pressen att bereda plats åt befogade genmälen och beriktiganden. En rekommendation härom har influtit i Publicistklubbens publiceringsregler; dessa utgör riktlinjer för den prövning av publiceringsfrågor som pressens egen hedersdomstol, Pressens opinionsnämnd, fullgör.

Den viktigaste förutsättningen för allsidigheten i debatten genom tidningar, tidskrifter och andra tryckta skrifter är således rätten att fritt ge ut skrifter. Någon motsvarighet härtill finns icke för radions — ljudradions eller televisionens — del. Frågan om rätt till beriktigande måste därför för radions vidkommande diskuteras från andra utgångspunkter än för pressens del. Vad det gäller är att få komma till tals just genom samma företag som tidigare har publicerat den uppgift man vänder sig mot.

Motionärerna har för sin del yttrat, att, om det i ett televisionsprogram lämnas ett felaktigt meddelande, ingen annan möjlighet finns att få fram

ett beriktigande till dem som har sett programmet än via en ny sändning i televisionen. Även utskottet anser att, här som eljest, ett beriktigande helst bör offentliggöras på samma sätt som den oriktiga uppgiften. Redan nu finns emellertid omständigheter, som är ägnade att stimulera Sveriges radio att publicera beriktiganden. Företaget är sålunda ständigt utsatt för pressens uppmärksamhet. Övertramp i ett program påtalas i tidningar. Den som blir angripen i radion torde oftast kunna få ett genmäle eller beriktigande publicerat i en tidning, om radion inte skulle låta honom framträda.

I samma riktning torde skillnaden mellan tidningarnas och radions ansvarighetssystem verka. En tidning för en linje. Dess innehåll produceras på utgivarens ansvar. Ett angrepp på en person härrör i rättslig mening från honom. Mångstämmigheten i pressdebatten uppnås främst genom att tidningen inte är den enda. Radion har å sin sida som en av sina uppgifter att släppa fram företrädare för olika åsikter; mångstämmigheten måste här vinnas genom att ledningen träder tillbaka i fråga om ansvaret för och utformningen av de särskilda inslagen. En osann uppgift eller ett omdömeslöst angrepp behöver inte engagera ledningen; en rättelse eller ett bemötande låter väl inpassa sig i radions allmänna programpolitik.

Det är således knappast möjligt att av radions konstruktion som ett monopolföretag dra slutsatsen att lagregler om beriktigande är motiverade. Sådana regler — vilka måste bli ganska komplicerade — bör införas endast om erfarenheten ger belägg för att radioföretaget i någon omfattning underlåter att ge plats för beriktiganden då sådana är påkallade.

Sveriges radios styrelse har fastställt vissa regler för programverksamheten, däribland publiceringsregler väsentligen sammanfallande med Publicistklubbens. Efterlevnaden kontrolleras av radionämnden. I den utredning om radions juridiska ansvar, som framlades år 1962, redovisades icke någon erfarenhet att radion skulle underlåta att lämna plats för befogade beriktiganden. Övervägandena i denna fråga mynnade också ut i att lagregler om beriktigande inte behövdes. Ej heller under remissbehandlingen synes nämnrådets anmärkningar ha riktats mot radions praxis i frågor om genmälen och beriktiganden.

Emellertid är frågan om radions juridiska ansvar nu föremål för ytterligare utredning efter uppdrag av chefen för justitiedepartementet. Utskottet utgår från att frågan om beriktigande, ehuru den inte är särskilt omnämnd i direktiven, kommer att uppmärksammas under utredningsarbetet.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att motionerna I: 501 och II: 605 måtte anses besvarade genom vad utskottet anför.

Stockholm den 23 februari 1965

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Carl Albert Anderson, Sörlin, Dahlberg, Sörenson och Risberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, Nilsson i Östersund, Henningsson, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra* och Westberg.

* Ej närvarande vid justeringen.